

INTRODUCCIÓ

(Gonçal MAYOS i Ignasi SERRA)

Per antic que sigui el seu origen, l'accelerada globalització actual ho està transformant tot. Avui el món i sobretot les relacions internacionals canvien amb una rapidesa i profunditat inesperada. Tots estem més junts, més interrelacionats i més dependents dels altres que mai abans, per això la interculturalitat és cada dia més necessària. En un present totalment globalitzat, l'altre no només és molt a prop, sinó que conviu quotidianament amb nosaltres. La multiculturalitat és a l'ordre del dia en un món global i, per això, la interculturalitat que fomenta la comprensió entre pobles i civilitzacions és cada dia més imprescindible. És necessària no només per entendre l'evolució d'altri, sinó per comprendre la nostra pròpia rapidíssima evolució, ja que és inseparable de la d'altri.

La globalització ho transforma tot acceleradament. Així ho veiem ara mateix amb protestes que cada vegada es mostren més

globals i capaces de «contagiar-se» d'un país a un altre. Les noves «armes» o «eines subversives» són els mòbils, les xarxes socials, fotos i vídeos d'aficionats que penjats a Internet arriben arreu i inflamen els esperits, provoquen indignació i generen solidaritat. A Bahrain han provocat inclús l'anul·lació preventiva del Gran premi de Fórmula 1; el motiu: aquest premi era un altaveu global molt bo per a continuar el «contagi» de les protestes. Les càmeres i periodistes de les televisions esportives es podien convertir en focus involuntaris d'una revolució transmesa en directe.

Primer va caure el règim de Ben Alí a Tunísia, després el de Mubarak a Egipte, ara mateix trontolla el de Gadafi a Líbia, mentre les manifestacions creixen al Marroc, a Iran, al Iemen, a Kuwait, Armènia, Kurdistan i cada vegada en més països. Per això a la Xina s'han censurat informacions i recerques d'Internet sobre aquestes notícies; Israel se sent amenaçat; Occident s'ho mira amb preocupació i prega perquè no només afecti als seus aliats, sinó també o sobretot als seus adversaris.

També és la globalització el que hi ha darrera la crisi econòmica actual. La creixent importància dels «mercats globals» va fer intervenir governs i països com Grècia i Irlanda, i gairebé ho arriba fer amb Espanya, Portugal i altres. També és la globalització el que facilita el creixement econòmic de la Xina, l'Índia i els anomenats «Tigres asiàtics». Certament l'equilibri polític i econòmic mundial està canviant a marxes forçades.

També és la globalització el que ha portat al president nordamericà Barack Obama a proclamar que «ara és el moment Sputnik de la nostra generació» en el solemne «discurs de l'Estat de la unió» d'inicis del 2011. Davant l'evolució de la globalització que amenaça el paper imperial dels Estats Units, Obama reclama enfrontar els problemes actuals amb l'empenta que ho va fer —diu—

la generació que un bon dia (4-10-1957) es va despertar amb el «bip-bip» que des de l'espai projectava l'Sputnik, el primer satèl·lit posat a l'òrbita de la Terra.

Fou un moment tan important en la història, un «moment Sputnik», perquè va representar l'angoixat despertar de la ingènua confiança que els Estats Units tenien garantida la superioritat, al menys tecnològica, davant de qualsevol altra potència. Llavors els nordamericans van comprendre de sobte i en plena Guerra Freda que, només quatre anys després d'haver assolit també la bomba atòmica, la URSS es posava al davant de la carrera espacial. Aquesta era un dels millors indicadors —no ens enganyem— de la carrera tecnològica, militar i econòmica, ja que totes elles depenen en darrer terme del potencial econòmic del país.

Reaccionant a aquell «moment Sputnik», els Estats Units van aconseguir guanyar aquelles «carreres». Sens dubte, el triomf autèntic no va ser tant el d'Armstrong trepitjant la Lluna en 1969, sinó la més sorprenent caiguda del Mur de Berlín en 1989 i de la mateixa URSS en 1991. No ens enganyem, el president Obama recorda el moment i generació Sputnik per la imposició nordamericana en la Guerra Freda i damunt la gran potència enemiga, que no simplement per triomfar en la «carrera espacial».

Per això recorda aquesta «generació» precisament ara, quan ningú pensa massa en els coets espacials, però on en canvi tots els països han entrat de ple en una brutal carrera en darrer terme econòmica (que però arrossega la resta de competitivitats internacionals): la globalització. Ja els esdeveniments mencionats del 1957, 1969, 1989, 1991 i, certament molts altres d'anteriors, responien a una certa globalització que feia xocar les dues grans potències i que feia alinear la pràctica totalitat dels països en dos blocs ideològics enfrontats: USA i URSS, capitalisme i comunisme.

Ja hi havia doncs globalització, però l'actual és molt més intensa i forta. Per això Gonçal Mayos en el seu article la qualifica de «turboglobalització» i «globalització monàdica», perquè per la intensitat i velocitat assolides en els fluxos converteixen en molts sentits la Terra en una mònada leibniziana. En són els grans símbols i símptomes: Internet, les societats del coneixement i del risc, la interculturalitat inevitable i el «xoc de civilitzacions» a evitar. De tot això, els seus reptes i perills se'n parla i aprofundeix en aquest llibre que té en les mans l'amable lector.

És per aquests reptes i perills de l'actual globalització que el president Obama reclama a la generació actual que accepti la responsabilitat del seu (i nostre) «moment Sputnik». Obama reclama als americans que encarin el repte de la globalització actual i hi triomfin com ho va fer amb l'anterior la «generació del Sputnik». Exigeix que reaccionin a un repte històric i a una victòria aliena que aleshores va simbolitzar «l'Sputnik» i que avui podem concretar sobretot amb la pèrdua d'hegemonia occidental en el món.

Gran part del món islàmic està vivint ara mateix un important «moment Sputnik», derrocant règims que semblaven intocables. També els europeus, els catalans i els espanyols estem vivint ara mateix un «moment Sputnik» equivalent. Enllaça sobretot amb la llarga crisi iniciada en el 2008 i que amenaça destruir el sistema democràtic, solidari i redistributiu que anomenem «Estat del benestar» i la bona posició econòmica, tecnològica, científica, cultural i també social i humanitària que Europa ha construït des de fa segles. Similarment als Estats Units, també Europa corre perill de perdre l'actual globalització, per no saber-ne encarar els reptes i perills.

I això perjudicarà en primer lloc els europeus i, entre ells, potser especialment els catalans i els espanyols, com estem veient darrerament. Però potser perjudicarà també la causa mateixa de

la humanitat en conjunt (com deia Kant) en la mesura que els europeus no puguin mantenir el lideratge dels drets humans, de la democratització de les societats, de la justícia i solidaritat social, del respecte de les cultures i el foment de la interculturalisme.

Per a assumir aquestes tasques tan importants per a la humanitat no hi ha certament massa candidats, com podem veure. D'altra banda però, els europeus (també els catalans i espanyols) no només han estat defensors globals d'aquestes lloables causes humanes, sinó de vegades també de les seves contràries: conquestes militars, colonització, imperialisme, espoli econòmic, destrucció cultural, exclusions, genocidis... La globalització no ha estat gairebé mai humanitària: «El inicio de la moderna mundialización fue un proceso doloroso, a veces brutal. Desaparecieron pueblos, lenguas y religiones al tiempo que un puñado de sociedades imperiales lograban propagar su poder y su cultura a nuevas tierras. Cuando decenas de millones de personas (junto con sus recursos y ecosistemas) se sumaron a lo que se estaba convirtiendo en una red mundial, el proceso de especialización del trabajo y el intercambio pasó a ser verdaderamente internacional y dio como resultado mayor riqueza, pero también mayor desigualdad que nunca.»¹

La globalització no és detindrà i avui dia es juga en un context internacional de més igualtat que mai abans, en el sentit que cap potència ni regió del món té garantit el predomini ni el lideratge. Ja no el té garantit (com ha reconegut implícitament Obama) els Estats Units; no el té encara garantit la gran potència emergent de la Xina. Europa juga ara mateix un paper força secundari en el panorama mundial i, certament, la crisi econòmica actual està atacant amb

---

1. John R. i William H. McNeill (2004: 173) *Las redes humanas. Una historia global del mundo*, Barcelona: Crítica.

força catalans i espanyols. Malgrat els importants esforços d'unió econòmica, encara molt per endavant de la desitjable unió social, els europeus semblen condemnats a mig termini a perdre posicions en benestar i potència econòmica. Tan de bo, ens equivoquéssim!

A més la fortíssima globalització actual s'està construint sobre forts recels i ressentiments que venen de lluny, amb el perill que aboqui a un temut «xoc de civilitzacions». Samuel Huntington ho va expressar amb enorme contundència: «durante cuatrocientos años, la relaciones entre civilizaciones consistieron en la subordinación de las demás sociedades a la civilización occidental. [...] i básicamente per} la invención de los medios de navegación oceánica para llegar hasta pueblos distantes y el desarrollo del potencial militar para conquistarlos. [...] facilitada también por la superioridad de sus tropas en organización, disciplina y entrenamiento y, más tarde, por las armas, transporte, logística y servicios médicos superiores resultantes de su liderazgo en la revolución industrial. Occidente conquistó el mundo, no por la superioridad de sus ideas, valores o religión (a los que se convirtieron pocos miembros de las otras civilizaciones), sino más bien por su superioridad en la aplicación de la violencia organizada. Los occidentales a menudo olvidan este hecho; los no occidentales, nunca».²

Certament una de les tasques més importants del present és desfer al màxim aquest recels i ressentiments, i a més impedir que es reproduïxin. Només així es podrà construir dins de la molt agressiva i competitiva globalització actual la desitjada «aliança de civilitzacions». Per això i com expressa el títol del present llibre, globalització i interculturalitat van íntimament unides. En un món cada vegada

més global, l'altre és més a prop, inclús –per les migracions– dins d'una mateixa societat cada vegada més multicultural.

En tot cas tots som corresponsables del mateix i petit «vaixell còsmic» que és la Terra, tota ella globalitzada en una mateixa «societat del risc». Per això són tan importants tots els esforços d'interculturalitat, única manera de fer possible el diàleg col·laboratiu, el reconeixement mutu i una pau basada en la justícia. Sense posar en diàleg les civilitzacions, tendint grans ponts interculturals, el «xoc de civilitzacions» està servit i pot fer impossible una globalització basada en una justa i solidària «aliança civilitzatòria».

El present llibre «Globalització i interculturalitat» investiga el «Reptes i escenaris» més importants que marquen l'actualitat. Ho fa estudiant els filòsofs, políticòlegs, sociòlegs, teòrics de la comunicació, etc. més decisius i que més han aprofundit en la complexa condició contemporània. El llibre està dividit en tres grans apartats, sent dedicat el primer a «Pensar la globalització».

En ell, el professor de la UB i la UOC, Gonçal Mayos fa un ampli panorama interdisciplinar i transversal de com s'ha originat l'actual globalització. Tenir-ho en compte, és condició de possibilitat tant de qualsevol crítica rigorosa, com de la construcció de qualsevol alternativa. Després l'economista Alfonso Bárcena analitza les propostes i diversos escenaris en la governança mundial plantejats per l'influent Grup de Lisboa dirigit pel professor Riccardo Petrella. Finalitza aquesta part, la defensa d'una cultura del decreixement que du a terme acuradament el professor de la UdG Ramon Alcoberro. Tots tres articles situen i pensen la globalització actual definint amb precisió la seva genealogia, les condicions que avui imposa, els escenaris d'un futur immediat i els reptes a mig termini per a garantir-ne la sostenibilitat i la qualitat de vida dels nostres fills.

---

2. Samuel P. Huntington (2005: 62s) *El choque de civilizaciones. La reconfiguración del orden mundial*. Barcelona: Paidós Ibérica.

La segona part del llibre estudia la «Globalització política». El professor Sergi Mas relativitza uns dels mites més influents en els fòrums actuals: la tesi que l'Estat-nació ha perdut pràcticament tot el seu poder i que la globalització l'ha convertit en un ninot en mans dels «mercats» i sense cap paper polític a jugar en el futur. L'especialista en pensament polític Joan Lara i Amat investiga per la seva banda la influent emergència del neoconservadurisme. Des del final de la Guerra Freda, els neocons han inspirat agressives polítiques de l'administració nortamericana i avui –malgrat el clar fracàs d'algunes aventures imperials– es consoliden al voltant de moviments com l'influent «Tea Party». Culmina aquesta part la secretària del Liceu Maragall de Filosofia, Marta Doltra, investigant les categories de Toni Negri «multitud» i «imperi», que han fet d'aquest pensador un dels crítics més radicals i lúcids de l'actual situació política mundial.

La tercera i més llarga part del llibre aprofundeix en la qüestió de «L'altre en un món global» i n'analitza les «Pors i esperances» que desperta tant en el conjunt de la població, com en els experts. El catedràtic d'ètica de la UB, Norbert Bilbeny proposa fer front amb justícia i valentia a aquestes qüestions mitjançant la defensa d'un «cosmopolitisme inclusiu». Aquesta teoria que ha fet famosa, és –pensa Bilbeny– l'única i vàlida resposta als actuals globalització i multiculturalisme. En clara contraposició, el catedràtic d'educació secundària Lluís Roca Jusmet crítica el multiculturalisme com una opció en el fons errònia i n'ofereix una alternativa, tot seguint autors com Žižek, Appiah i Ranciè.

El també catedràtic d'educació secundària Albert Llorca analitza críticament les pors i esperances, els problemes però també els èxits, de la globalització a inicis del segle XXI. Llorca defensa un multiculturalisme arrelat en la gran tradició humanista i que

s'aparta de moltes perilloses veleitats post-modernes. La reconeguda especialista en les noves tecnologies i el seu impacte docent, Anna Sarsanedas aprofundeix en els aspectes informàtics de la globalització, tot estudiant-ne les conseqüències ètiques i per les identitats (ja siguin individuals com nacionals).

Finalitza el llibre l'estimat company Josep Casol, recentment traspassat i que ha estat sempre formidable defensor de la filosofia, del més compromès activisme social i de la política com les més dignes praxis humanes. En el darrer article que ha corregit per a la seva publicació, Casol estudia l'actual societat del risc, seguint el sociòleg Ulrich Beck i el filòsof fenomenòleg Edmund Husserl, i denunciant una societat esdevinguda cada dia més inhòspita.

Per haver lluitat sempre en contra d'aquesta funesta tendència, els seus companys del Liceu Joan Maragall de Filosofia li dediquem el present llibre, desitjant que l'amable lector hi trobi part de la força i el caliu humà que Josep Casol ens comunicava.

I.
PENSAR
LA
GLOBALITZACIÓ

GENEALOGIA DE LA GLOBALITZACIÓ

Gonçal Mayos³

Som ja globals?

Actualment, el debat al voltant de la globalització ha desplaçat l'hegemònic en les darreres dècades: la postmodernitat. Sembla que l'únic consens clar sobre la societat «postmoderna» és que –sigui el que sigui– segur que és «global» o està «globalitzada». De la famosa condició postmoderna sembla que el consens mínim comú és precisament la «globalització». No obstant això, tampoc aquí les coses no són tan clares. Primerament perquè en molts aspectes la globalització té un origen o una genealogia molt antiga. Intentem definir-la.

-
3. Professor titular de la Universitat de Barcelona, consultor de la Universitat Oberta de Catalunya i president del Liceu Maragall de Filosofia. El seu web universitari personal és www.ub.edu/histofilosofia/gmayos («gmayos» a qualsevol cercador).

La globalització és un complex procés de llarga durada que evidencia la comunicació i interdependència de tot el planeta Terra.⁴ En l'actualitat es manifesta en una gran quantitat d'aspectes que, però, no van al mateix ritme. Així la globalització econòmica (especialment la financera), tecnològica (especialment en la comunicació), en el turisme i en els riscos epidèmics i mediambientals ha assolit un desenvolupament molt més gran que la cultural, civilitzadora, en el coneixement o en la circulació laboral de la població; però aquestes darreres s'han avançat també a la globalització social, política, en els drets civils o en la qualitat de vida (on cal reconèixer que la globalització assolida és molt limitada).

Per això en l'actualitat, ningú no dubta de la imposició arreu d'un mateix model econòmic i tecnològic; tothom lamenta la manca de globalització del coneixement humà o tem la creixent uniformització global de les cultures i civilitzacions (molt més ambivalent sol ser la reacció respecte la circulació laboral de la població i els riscos mediambientals); i pràcticament tothom considera encara un ideal utòpic la necessària convergència global en el social, polític, en els drets i en la qualitat de vida.

Degut a la mencionada diversitat de la globalització i, sobretot, a l'incomparable desenvolupament assolit en cadascun dels seus aspectes, cal especificar i matisar a quin ens referim. Cal tenir en compte que pràcticament ningú sembla manifestar-se en contra de la desitjabilitat que la qualitat de vida (per exemple sanitat, escolarització, etc.) assolida pels països més avançats s'estengués també als països més pobres. Ara bé, com que aquesta globalització va

---

4. Per això sovint s'usa el terme «mundialització». Nosaltres però –malgrat que s'hi poden fer algunes interessants matisacions– considerarem aquí els dos termes com a sinònims i preferirem usar el terme d'origen anglosaxó «globalització» més que no el d'origen francòfon «mundialització».

molt més retardada respecte la financera, econòmica, tecnològica i de riscos epidèmics⁵ i mediambientals, normalment se l'obvia i es destaquen els aspectes negatius o perillosos d'aquestes globalitzacions que clarament afecten una gran part de la població mundial.

Per aquest motiu els nous moviments socials que són crítics amb aquests aspectes (malgrat que en puguin defensar d'altres com el mencionat) són anomenats simplement com a «altermundistes» o «antiglobalització». És indiscutible que avui dia els efectes negatius de la globalització semblen haver-se avançat i –sobretot– són més visibles per al conjunt de la població que no els positius (que també són molt importants). Per això –com molt bé va percebre Zygmunt Bauman– parlem de globalització referint-nos «sobretot, als efectes globals, clarament indesitjats i imprevists».⁶ Veiem en la globalització un destí que ens ha «caigut» al damunt i que hem de carregar en contra de la nostra voluntat, i no com quelcom que fem entre tots, que és el resultat de la nostra acció col·lectiva en el món, que és un dels efectes més importants de la història humana. Certament la globalització ens fa por i ens desorienta perquè –malgrat que l'hem

-
5. Un clar exemple dels riscos per la salut de l'actual globalització és la ràpida extensió arreu del món en les darreres dècades del virus de la sida. Però hi ha antecedents històrics com la famosa «pesta negra» de mitjans del segle XIV. Tant l'extensió de la sida com de la «pesta negra» només han estat possibles pels creixents processos de globalització. En el segle XIV la pesta va ser duta pels primers vaixells (en concret per les rates que els habitaven) que de manera directa o quasidirecta enllaçaven els ports mediterranis (Venècia, Gènova, Barcelona, València...) amb els de l'Extrem Orient (on va aparèixer la malaltia). No ens ha d'estranyar que, actualment, el sida hagi viatjat tant en les primeres classes dels avions com en les pitjors condicions de la immigració il·legal.
  6. Zygmunt Bauman (2003: 81) *La globalización. Consecuencias humanas*, México: FCE. Traducció de GM.

feta entre tots— encara «no tenim ni sabem cabalment com obtenir els mitjans per a planificar i controlar accions globalment».⁷

Humanitzar i «empoderar-se» de la humana globalització

Com exposarem concisament en aquest article, cal deixar de veure la globalització com quelcom aliè, imposat, no-humà i incontrolable. Molt al contrari, cal veure la globalització com un dels efectes més generals de la acció humana sobre el món, com quelcom que nosaltres hem fet i que per tant d'alguna manera hem volgut (encara que sigui inconscientment). És quelcom humà (res més que humà, diria Nietzsche) i, per tant, si nosaltres hem fet la globalització, nosaltres també la podem canviar, dirigir o controlar d'alguna manera. Som els humans —com a espècie i com a «sistema-món»— els que hem fet l'actual globalització; per tant també som nosaltres els que la podem transformar, redirigir o —al menys— humanitzar en els seus efectes.

Com se sol dir i probablement amb raó, la globalització ha vingut per a quedar-se i els costos de retornar a èpoques de menor globalització podrien ser immensos. Ara bé, potser encara més alts deuen ser els costos de deixar que la globalització esdevingui ingovernable, creixi sense autèntica ni conscient guia humana, augmenti desproporcionadament en uns aspectes (com hem vist) mentre que en d'altres romangui pràcticament inexistent.

Per tant i en definitiva: cal redirigir conscientment aquesta obra conjunta de la humanitat que és la globalització, cal humanitzar-la, fer-la menys agressiva amb les persones que la viuen i adaptar-la a les necessitats humanes. Per això cal que la humanitat en conjunt s'empoderi

conscientment de la globalització que fins ara ha construït amb total inconsciència. Segurament és aquest un projecte que té molt d'aspiració utòpica, però també és indubtablement una necessitat ineludible. La globalització actual ha arribat a un nivell tan important que ja no podem simplement anar-la fent inconscientment com fins ara, sinó que necessitem conduir-la conscientment i prevenir-ne els efectes racionalment.

Malgrat que com veurem, la globalització és molt antiga, avui ha canviat profundament la seva naturalesa històrica. Hem entrat en un estadi d'accelerat canvi, de contactes continus i pràcticament instantanis; hem entrat en el que podem anomenar la «turboglobalització».

Per això desapareixen acceleradament els límits que —fins fa poc— encara mantenien àmplies zones del món relativament autònomes o independents de les altres. L'actual globalització ha fet les tradicionals fronteres geogràfiques molt menys importants i estanques; igualment s'esdevé en les fronteres polítiques dels estats-nació, mentre que les econòmiques han esdevingut pràcticament ineficaces. Certament no han desaparegut del tot, però el seu impacte i capacitat de filtratge s'ha reduït enormement.

L'accelerada «turboglobalització» va paral·lela del que podem anomenar una «globalització monàdica»,⁸ pràcticament sense distin-

---

7. Idem.

8. Hem creat el neologisme «globalització monàdica» per a indicar que la velocitat de les actuals TICs estan generant un món on la distància interna virtualment ha desaparegut (al menys en les comunicacions telemàtiques). Ens remetem a l'ús del terme «mònada» (del grec «monádos»: «unitat») fet pel filòsof i matemàtic racionalista Gottfried Wilhelm Leibniz. Aquest considerava les «mònades» com les «unitats darreres» o «àtoms no-materiais ni extensos» de la realitat, i les caracteritzava per no tenir extensió, gruix ni distància tant dintre d'elles com entre elles. L'actual «globalització monàdica» tindria també aquesta característica perquè virtualment hauria fet desaparèixer la distància comunicativa entre els connectats a Internet.

cions o diferenciacions internes. És conformada per un únic sistema o un sol món on les distàncies han desaparegut totalment. L'actual globalització ja no es limita a connectar i a mediar entre subsistemes o «mons» en gran mesura independents i amb voluntat i capacitat autocràtica. Amb la velocitat de les modernes tecnologies de la comunicació i la informació (TICs) el món ha esdevingut virtualment una «mònada»⁹ única. Internet encarna l'ideal de McLuhan de «la vila global»¹⁰ i, encara més, d'una globalització monàdica.

L'amable lector estarà d'acord, però, que malgrat la virtualitat monàdica que internet configura a la societat actual, aquesta manté múltiples realitats cruelment escindides i encadenades a servituds atàviques de condicions locals, socials i polítiques encara aïllades, tancades sobre si, fossilitzades en les seves dinàmiques internes... En definitiva, ens hem globalitzat però no necessàriament en el que volíem o ens calia globalitzar-nos. Paradoxalment som en un desagradable punt intermig: ens hem ultraglobalitzat en alguns aspectes potser no massa importants, però en canvi continuem molt poc globalitzats (hipoglobalitzats) en els més necessaris, vitals i humanament importants.

Per a reconduir l'actual paradoxal i intermitja situació, cal que el conjunt de la humanitat s'emporti conscientment d'aquest poderós i complex procés que és la globalització. S'han de trobar els mecanismes per a què la globalització no fracassi precisament en els reptes i aspectes on és més necessària la convergència de la humanitat: qualitat i expectatives de vida, els efectius drets civils i polítics de la població, l'extensió del coneixement i la capacitació vital o social...

9. Vegeu la nota anterior.

10. El famós terme «Global Village» inventat pel teòric canadenc Marshall McLuhan (a *The Gutenberg Galaxy*, 1962) ha esdevingut sens dubte la millor metàfora per a descriure internet i la virtual globalització monàdica que avui experimentem.

En definitiva, cal decidir amb coneixement de causa quan i en què seguir el camí de la total i monàdica globalització uniformitzadora, fins i tot acceptant en algun aspecte quelcom de l'anomenat «pensament únic» que va emergint en les darreres dècades. També però ha de ser possible decidir quan i en què mantenir una globalització «arxipèlag» que respecti (sempre interconnectant creativament) la riquesa cultural i civilitzatòria humana en la línia de l'ideal del «diàleg de civilitzacions» i evitant —és clar— el «xoc» predit per Huntington.

Una espècie, una globalització

La globalització ha estat una realitat molt antiga¹¹ per a la humanitat. En cert sentit i com veurem, la globalització forma part de la mateixa condició humana, per la simple raó que sense ella no parlàriem d'humanitat en singular. La humanitat continua sent una única espècie que, malgrat petites diferències que ha estat un terrible error històric magnificar (racisme), configura una unitat genètica. L'ADN i el genoma humà —la recent decodificació així ho testimonia— manté una unitat que només ha estat possible gràcies a una mínimament constant globalització al llarg de tota la història humana.

Les lleis de l'evolució darwiniana conclouen que, si cap grup humà hagués sobreviscut totalment separat de la resta, a llarg ter-

11. Destaquen l'antiguitat de la globalització dues síntesis actuals força potents: Jürgen Osterhammel & Niels P. Petersson (2005) *Globalization a short history*, Princeton University Press i Manfred B. Steger (2003) *Globalization: A Very Short Introduction*, Oxford: Oxford University Press. Coincideixen en remuntar els seus orígens força en la història, malgrat que només Steger (2003: 20ss) dedica un capítol al «període prehistòric» (-10.000 fins -3.500).

mini hauria configurat una altra espècie humana de l'única actualment existent.¹² Ja Darwin (per exemple en els seus treballs a l'arxipèlag de les Galápagos) va analitzar com l'aïllament, inclús en illes molt properes, dona lloc en relativament poc temps a espècies diversificades i endèmiques. Això no s'ha donat en la humanitat, malgrat que segurament és l'espècie que més entorns ecològics diversos ha colonitzat de forma permanent. Cap poble avui supervivent no ha esdevingut una espècie humana diferenciada de la resta, posant de manifest que –malgrat les dificultats– no ha estat realment una illa totalment separada de la resta de la humanitat.

La humanitat ha conquerit (és un aspecte també de la globalització) la pràctica totalitat dels entorns i àmbits ecològics de la Terra, però no ha deixat de ser una única i mateixa espècie: la humanitat. Com que les oportunitats de diferenciació específica han estat múltiples per aquesta enorme diversificació geogràfica i ecològica, l'única explicació de la unitat filogenètica humana és que, malgrat les dificultats de comunicació i la diversitat o llunyania dels hàbitats, els grups d'alguna manera van aconseguir relacionar-se i intercanviar els gens amb la resta de la humanitat, mantenint així una única espècie.

Globalització malgrat la diversitat

També és per una lenta, imperceptible, sovint molt indirecta... però també clara globalització que es pot explicar la sorprenent coincidència temporal (en termes de processos de molt llarga duració)

---

12. Els científics reconeixen unànimement que les anomenades «races» humanes són en realitat petites variacions (genèticament gairebé inapreciables) en una única espècie.

del desenvolupament de l'agricultura i la domesticació dels animals. Es dona més tard en el continent americà –separat per oceans excepte pel gèlid estret de Bering– on les primeres societats agrícoles sedentàries apareixen fa uns 5.500 anys a Mèxic.¹³ Però hi ha una sorprenent coincidència temporal en les dues i allunyades regions on primer apareixerà l'agricultura: al Creixent fèrtil (fa uns 10.000 anys) i al nord de la Xina actual (fa uns 9.500 anys).¹⁴ Com veiem es tracta d'uns períodes de temps força propers per a processos d'aquesta naturalesa, indicant que (inclús si –com sembla– van ser descobriments independents) l'espècie humana estava prou sincronitzada (segurament per altres contactes esporàdics i indirectes¹⁵) per a coincidir tant en l'inici del que el famós historiador i arqueòleg Gordon Childe va anomenar la «revolució neolítica».¹⁶

A més, és indiscutible que a partir d'uns pocs punts independents (un màxim de 4 o 5¹⁷) tant l'agricultura com la domestica-

---

13. Robert B. Marks (2007: 4) *Los orígenes del mundo moderno. Una nueva visión*, Barcelona: Crítica.

14. Idem.

15. Acostumats a la velocitat de les comunicacions actuals, no podem comprendre l'eficàcia i abast de processos de comunicació molt més lents i indirectes com els mencionats. Però com diuen Asa Briggs i Peter Burke (2002: 13, *De Gutenberg a internet. Una historia social de los medios de comunicación*, Madrid: Taurus) en un altre context: «En aquellos días, las comunicaciones no eran inmediatas, pero ya llegaban a todos los rincones del mundo conocido.»

16. V. Gordon Childe (1954) *Los orígenes de la civilización*, México: FCE i (1976) *Nacimiento de las civilizaciones orientales*, Barcelona: Península.

17. Jared Diamond (2006: 112ss) en el llibre ja clàssic *Armas, gérmenes y acero* (Barcelona: Debate, 3a. edició augmentada) dona una convincent síntesi de perquè són tan pocs els llocs del naixement independent de l'agricultura i la ramaderia.

ció dels animals es va estendre arreu del planeta, en un altre clar exemple de globalització prehistòrica.

Precisament gràcies a aquesta primitiva globalització, els diversos pobles i societats van ingressant en la història a mesura que es sedentaritzen, esdevenen agrícoles, aprenen a domesticar animals, generen les primeres especialitzacions i diferenciacions socials, desenvolupen l'escriptura i construeixen els primers Estats.¹⁸ No se'ns escapen les moltes excepcions de pobles caçadors-recol·lectors, que no coneixen l'agricultura i que han arribat al present; però l'amable lector no podrà negar tampoc la gran crueltat amb què la globalització els ha tractat, fins a dur-los al límit de l'extinció.

Tant si considerem els aspectes més positius com els més negatius, hi ha importants signes d'una secular globalització en l'espècie humana, que n'ha mantingut la unitat genètica i, malgrat l'enorme diversitat, una relativa coherència general en alguns processos de llarg abast.

Els historiadors William i John R. McNeill¹⁹ destaquen que la humanitat ha estat sempre una espècie globalitzada, si bé els contactes a gran distància eren molt esporàdics, normalment indirectes i solien realitzar-se al ritme de les lentes migracions a

---

18. L'antropòleg i filòsof Ernst Gellner (1994, *El arado, la espada y el libro. La estructura de la historia humana*, Barcelona: Península) anomena «agrari» aquest llarg període fins la industrialització. Per la seva banda el romanes nacionalitzat nordamericà Mihai Nadin anomena «lineal» aquesta etapa de la humanitat. Vegeu Frederic Chordá (2010: 39ss), *Vivir es cambiar. Lenguaje, historia y anticipación. Con el ensayo La ciencia del cambio*, de Mihai Nadin, Barcelona: Anthopos.

19. John R. i William H. McNeill (2004) *Las redes humanas. Una historia global del mundo*, Barcelona: Crítica.

peu i amb relativament llargues explotacions dels territoris ocupats durant la migració.

Cal reconèixer que sota la imperceptible i molt bàsica globalització que hem apuntat, no només la immensa «mayoría de las interacciones comerciales, culturales y militares se realizaban dentro de las civilizaciones»,²⁰ sinó que es feia bàsicament dintre de molt reduïdes regions i poblacions. Era un relatiu aïllament que, però, era trencat per lentes, esporàdiques, inconscients i indirectes «trobadetes».²¹

Tot això impedia que la humanitat pogués percebre la globalització que, malgrat tot, la marcava profundament. A més, s'hi afegia que l'imaginari o la visió del conjunt del món era molt fragmentària i limitada, quan no pràcticament impossible, ja que cap humà d'aquell moment no podia tenir-ne una composició de conjunt. La d'aleshores era una globalització que no es podia percebre com a tal.

Globalització imperceptible

La percepció «macro» i globalment terràquia que avui és tan evident per a tothom que és connecta a la *www* («World Wide Web» o xarxa d'abast mundial), va ser pràcticament impossible fins el tancament de l'època dels grans descobriments geogràfics i, sobretot, amb l'aparició dels trens i vaixells a vapor. Per això cal destacar la fabulació i el repte que plantejava Jules Verne amb la seva novel·la *La volta al món en vuitanta dies* en una data tan tardana

---

20. Samuel P. Huntington (2005: 60) *El choque de civilizaciones y la reconfiguración del orden mundial*, Barcelona: Paidós.

21. Segons expressió de Huntington (2005: 58).

com és 1873.²² L'avui relativament banal volta al món que fan atragadament milers de turistes cada mes i normalment en un parell de setmanes, semblava mítica i impossible en la curta durada de 80 dies, inclús en el quart terç del segle XIX.

Actualment continuem sent majoria els que no hem fet físicament la volta al món, però l'amable lector coincidirà en què molts l'hem feta infinitat de vegades de forma virtual. Enviant i rebent emails; navegant i fent consultes per Internet; comprant llibres a través d'Amazon o fent pagaments internacionals a través de PayPal; comprant i venent accions de multinacionals o diversos estris a través de les subastes d'Ebay. També pel que fa a infinitat de contactes personals amb gent d'arreu o als viatges turístics que, en conjunt, poden sumar més que la distància de la volta al món!

Mentre això no s'esdevingué, la globalització era imperceptible tot i que el seu impacte ja fos força poderós. A més s'hi oposava la crònica tendència humana a construir una imatge etnocèntrica del món, sovint obviant o contradient l'abast dels seus contactes

---

22. Cal tenir en compte que, dins de l'atreuiment de l'hipotètic viatge plantejat per Verne, s'hi incloïa que era un viatge realitzat pràcticament tot en transport públic de passatgers. És a dir era un «veloç» viatge al voltant de la Terra ja possible per tothom (un turista, podríem dir) i no només per a uns aventurers molt aguerrits, audaçs i dotats de mitjans extraordinaris. Cal recordar que l'enjolit i els entrebancs al voltant del compliment del termini de 80 dies de viatge venen sobretot per un sabotejador i no tant per les dificultats intrínseques del viatge. Des d'aquesta perspectiva podem valorar l'atreuiment de la hipòtesi explorada per Verne, el qual significativament només va concebre aquesta novel·la després d'imaginar altres viatges aparentment més impensables, fabulosos i utòpics com *Viatge al centre de la terra* (1864), *De la Terra a la Lluna* (1865) i *Vint mil llegües de viatge submarí* (1869-70).

reals, que —a més— per la seva lentitud i caràcter indirecte eren poc perceptibles. Per això va costar tant percebre eficaçment l'anomenada «xarxa del món antic» que, segons els anàlisis actuals, al voltant de la nostra era es va constituir i que vinculava les tres grans civilitzacions del vell món: la índia, la xinesa i la grecoromana²³.

L'etnocentrisme i la imperceptibilitat de molts elements de globalització col·laboraven a què fos molt fragmentària i limitada la cosmovisió o plasmació simbòlic-espacial del (seu) món, que inevitablement totes les cultures han tingut. Per això mai no reflectien una imatge completa de la Terra, ni sovint inclús pel nivell de globalització inconscientment assolit en la seva època.

És conegut que l'antiga cosmovisió egípcia imaginava el món com una espècie de plat creuat pel Nil, el riu mare de tota fertilitat i tota vida. Durant segles la visió del món de l'Europa cristiana era molt poc més que les ribes del Mediterrani. L'antiga Xina sempre es va imaginar a si mateixa com el món o, al menys, la gran part central del món, «l'Imperi del mig». D'aquí l'error (el 1793) de l'emperador Qianlong quan (per a sorpresa d'Adam Smith) va contestar al rei britànic Jordi III tot rebutjant comerciar amb un petit país «aïllat del món per les immensitats dels mars», considerant que els xinesos «disposaven de tot el que necessitaven». No va poder preveure que aquell petit país (certament amb altres potències occidentals) podia creuar els mars amb prou canons com per a exigir-los bases i condicions per al seu comerç, vèncer-los en les famoses dues guerres «de l'opi» i, finalment, imposar-los governs titelles.

Però el paper xinès en la globalització no va començar amb la seva submissió a les potències estrangeres. Malgrat el seu tradicional aïllacionisme, l'Imperi Xinès havia despertat la imaginació i la cobdícia d'Occident ja abans de Marco Polo. Hi estava

---

23. William i John R. McNeill 2004: 104ss.

connectat per la famosa «ruta de la seda» i, ja en el segle XIV, era el punt central d'una globalització comercial policèntrica i amb diversos sistemes regionals que abastava pràcticament tot el «vell món» euro-afro-asiàtic.²⁴ Inclús durant el regnat de l'emperador Yung Lo (1402-24) es va organitzar la més formidable armada anterior al segle XX capitanejada per l'almirall Zhen He.²⁵ Va arribar a tenir fins a 300 vaixells –alguns els més grans de la història– amb 30.000 homes de tripulació.

Entre 1405 i 1433 van realitzar set grans viatges fins a Austràlia, el mar Roig i Madagascar.

Sorprenentment, o potser no tant, tenint en compte la secular política aïllacionista i anticomercial de les elits confucianes de l'imperi Xinès, els emperadors Schwan De (1425-35) i Chen Tung (1435-49) van tallar totalment aquesta política «protoimperialista». D'aquesta manera, les «carraques» o vaixells portuguesos (i els posteriors holandesos, anglesos o francesos) van trobar força expedit el seu camí comercial i colonitzador per l'oceà Índic i el mar de la Xina. En definitiva la colonització i l'imperialisme europeus se'n van beneficiar per a consolidar –més fàcilment– el modern model de globalització sota hegemonia occidental.

Aquest model globalitzador s'havia iniciat a l'oceà Atlàntic amb els viatges de Colom que van «descobrir» un nou continent: Amèrica, i els impulsats pel rei portuguès anomenat significativament Enric «el navegant». A partir d'aquí, en el segle XVI, es

24. Vegeu Marks 2007: 56 ss.

25. Vegeu el ja clàssic de Louise Levathes (1994) *When China ruled the seas. The treasure fleet of the Dragon Throne 1405-1433*, New York: Simon & Schuster i Peter Jay (2002: 91ss) *La riqueza del hombre. Una historia económica de la humanidad*, Barcelona: Crítica.

va configurar el que Immanuel Wallerstein²⁶ anomena el modern «sistema-món» que ja inclou la pràctica totalitat de la Terra i que, però, ja havia tingut antecedents i globalitzacions prèvies.

Amb la modernitat, la globalització es fa cruelment perceptible

La conquesta i colonització americana per part dels europeus (ja siguin ibèrics, anglosaxons...) va ser tradicionalment mitificada i glorificada; si bé des de fa unes dècades se la mostra en el seu rostre més autèntic de violència, domini, exclusió i extermini. Ara no volem entrar en aquestes qüestions, ben establertes ja, sinó que volem destacar-ne la vinculació que mantenen amb el fenomen de la globalització.

En una anàlisi magistral Jared Diamond posà de manifest com l'anomenada «conquesta» americana era conseqüència (avui fàcilment previsible) de la posada en contacte dels dos més grans sistemes en què es dividia la Terra a finals del XV: l'americà i l'europeu-asiàtic-africà, el nou-món i el vell-món. Ja aleshores la pràctica totalitat de les grans civilitzacions euroasiàtiques eren ja inscrites en una força eficaç xarxa, a través de les quals es transmetien els grans descobriments tecnològics,²⁷

26. Vegeu el volum I d'Immanuel Wallerstein (1979) *El Moderno sistema mundial*, Madrid: Siglo XXI. En volums posteriors Wallerstein estudia l'evolució d'aquest sistema-món fins el segle XX.

27. Només cal recordar que els grans invents que marquen la modernitat (com la pólvora, els canons, la brúixola magnètica, el paper i la impremta de caràcters variables) només seran desenvolupats per europeus a partir de decisius préstecs i influències orientals. Naturalment moltes vegades les influències anaven en direcció contrària i, com sempre, el feed back acabava retornant enriquit al punt de partida.

espècies vegetals i ramaderes, notícies i idees de tot tipus, mercaderies de gran valor... però també malalties, amb les subsegüents defenses immunitàries pels sobrevivents.

Robert Marks destaca que efectivament el sistema euro-afro-asiàtic era configurat ja en el segle XIII per una gran xarxa global que integrava vuit zones comercials diverses i que «funcionaba sin que hubiera una fuerza central de control y dominio. [...] malgrat que} detrás de cada uno de los circuitos comerciales había un grupo predominante: los italianos en el sistema europeo, los árabes en el circuito de Oriente Medio y los chinos en el circuito de Asia oriental-, pero ninguno de esos grupos controlaba todo el sistema, [...] El mundo del siglo XIV era, pues, policéntrico: contenía varios sistemas regionales, cada uno con un 'núcleo' rico y densamente poblado rodeado de una periferia que proporcionaba materias primas industriales y productos agrícolas a dichos núcleos, débilmente conectados casi todos ellos a través de redes comerciales».²⁸

No hi havia encara la globalització monàdica de l'actualitat, ni tan sols el «sistema-món» que emergirà només després de la colonització americana i la imposició dels europeus arreu dels mars. Però ja hi havia una important globalització que abastava la totalitat del «vell-món» (deixant de banda, potser, l'Àfrica negra). I aquesta nova xarxa o subsistema era prou travat com per a què lentament es globalitzessin els descobriments tecnològics, les idees, les malalties, les plantes i els animals domèstics, etc. Tot això, com veurem, va donar un decisiu avantatge al vell-món per sobre del nou, quan finalment van arribar a xocar.

Donada l'enorme superioritat assolida pel subsistema euro-afro-asiàtic per damunt de l'americà tant en complexitat, demogra-

---

28. Marks 2007: 59.

fia, extensió, recursos²⁹, etc. Diamond mostra altament previsible el resultat d'aquell xoc. Així malalties importades pels europeus com la verola, el xarampió, la varicel·la... En general eren malalties que havien esdevingut cròniques, però superables en la infància pels europeus, ja que hi estaven adaptats i posseïen defenses immunològiques transmeses de pares a fills. En canvi, els indígenes americans les desconeixien i, per tant, mancaven totalment de defenses immunològiques transmeses.

Així s'explica que els poderosos exèrcits d'asteques, inques i altres civilitzacions americanes estiguessin profundament delmats abans inclús de lluitar amb els invasors europeus. Les malalties van anar més ràpid i van facilitar victòries militars, les quals –d'altra banda– també depenien d'avantatges dels europeus generats al llarg de mil·lennis: l'ús del cavall, la roda, espases i armadures de ferro, armes explosives i de pólvora, tàctiques militars i d'estratègia, forta ideologització o una agressiva religiositat messiànica, etc. Jared Diamond mostra eficaçment la interrelació de tots aquests aspectes per aclarir «cómo la conquista de América por Europa fue simplemente la culminación de dos trayectorias históricas largas y básicamente independientes».³⁰

Només així s'explica a grans trets i en termes de Diamond: «el més gran canvi demogràfic de l'època moderna», «la colonización del Nuevo Mundo por los europeos y la conquista, reducción numérica o de-

---

29. Entre lúcida i irònic, Diamond (2006: 16) associa tots aquests complexos elements que marquen la superioritat del vell món per damunt del nou amb la pregunta d'un indígena de Nova Guinea que l'interrogava sobre «¿Por qué vosotros, los blancos, desarrollasteis tanto cargamento [tradicionalmente los antropólogos parlaven de «cargos»] y lo trajisteis a Nueva Guinea, pero nosotros, los negros, teníamos tan poco cargamento propio?»

30. Diamond 2006: 36.

saparición total resultantes de la mayoría de los grupos de indígenas americanos». ³¹ Com veiem podem analitzar aquest important procés de molt llarga durada (ja que va més enllà de la primera conquesta militar) en termes de les conseqüències de la globalització assolida en el segle xv. Efectivament, fou el nou nivell de globalització el que va fer que, finalment, entressin en contacte els dos més grans sistemes en què aleshores es dividia la Terra. Diamond argumenta que hi havia tantes diferències de magnitud entre un i altre, que la nova globalització només es podia construir sobre el predomini (durant un temps considerable) del més poderós (l'euro-afro-asiàtic) per damunt de l'americà.

Culminant –violentament– la globalització

Hem vist un llarg i complex procés que inclou l'acceleració dels contactes entre les diverses xarxes més o menys locals i la seva progressiva concentració. A més, els contactes van augmentant en velocitat alhora que cada vegada esdevenien menys esporàdics i indirectes. També hem mostrat com el nou sistema-món modern que teoritzava Wallerstein pot ser vist com el resultat de la globalització o conversió en una, de les dues grans xarxes o móns anteriors. ³²

31. Diamond 2006: 79.

32. William i John R. McNeill (2004: 173 ss) distingeixen entre dos períodes: el «Teixint la xarxa mundial: 1450-1800» i el següent «Es trenquen velles cadenes i es condensa la nova xarxa: 1750-1914» (2004: 239 ss). També David Christian (2005: 405ss, *Mapas del tiempo. Introducción a la «gran historia»*, Barcelona: Crítica) titula aquest període: «L'era moderna: un sol món» i Huntington considera que a partir de finals del XV, amb «l'ascens d'Occident» pròpiament s'inicia un nou període mundial» que anomena «influència» ja que es trenca el relatiu aïllament de les civilitzacions, sota el domini occidental.

Del seu enfrontament en sorgirà una nova xarxa, ara ja plenament mundial i global, i sota hegemonia europea, que cada vegada serà més directa, colonial i imperial, ja que els vaixells i canons europeus es fan presents físicament arreu del món i imposen una veritable xarxa mundial, un sistema-món.

Fou la naturalesa d'aquest sistema-món el que va drenar els famosos or i plata d'Hispanoamèrica a la Casa de Contractació de Sevilla i d'aquesta als banquers genovesos o alemanys que finançaven les ruïnoses campanyes dels emperadors Carles V o Felip II. Però en darrera instància tota aquesta important entrada de metalls nobles (que certament va tenir efectes revitalitzadors en molts llocs, però va esclafar l'economia productiva hispànica) tendia aleshores a drenar-se cap a l'Orient Llunyà tot passant per l'islàmic Orient Mitjà, ja que Europa en aquella època importava més del que venia en el món. Només a partir de la Revolució industrial, que permet fer rentable els imperis colonials més enllà de la primera i violenta espoliació de les riqueses acumulades, Europa va ser capaç d'invertir en favor seu els grans fluxos comercials mundials. ³³

Dins d'una ja completa globalització, que finalment uneix la xarxa euro-afro-asiàtica (incloent l'Àfrica equatorial que també passa a ser colonitzada pels europeus) amb l'americana i l'austral, els europeus els resta encara confirmar la seva hegemonia mundial. Europa (cada vegada més inseparable dels Estats Units i gràcies a una accelerada industrialització) passa a imposar-se als poderosos i molt poblats terri-

33. Moltes dades –incloent la crisi que des del 2008 ataca sobretot Occident– avisen que s'estan invertint aquests fluxos favorables a Occident (durant els darrers segles). Certament es van basar en una superioritat militar i tecnològica industrial que sembla haver-se perdut en les darreres dècades, en què immenses potències emergents com la Xina o l'Índia intenten seguir –i amb més força– els passos del Japó, Corea i els anomenats Tigres asiàtics.

toris de la Índia i, sobretot, la Xina. Esforçant-se per a evitar caure en l'eurocentrisme, Marks descriu així aquell moment en la pugna per hegemonitzar la globalització: «Desde una perspectiva global, podemos decir que a finales del siglo XVIII se enfrentan dos mundos de organización muy distinta: el sistema mundial asiático oriental, centrado en China, y el sistema mundial euroamericano, centrado en Inglaterra».³⁴

La globalització sota hegemonia occidental només va culminar en tres moments claus –certament molt propers– en què es va imposar finalment a les tres grans potències que se li resistien. D'una banda, el 1857-8, quan una gran rebel·lió índia obliga la Gran Bretanya a prendre el control directe de l'Índia, eliminant tant l'Imperi Mogol com el govern de la Companyia de les Índies Orientals (en principi privada). En segon lloc, el 1858, quan culminen els diversos tractats imposats al Japó per les potències occidentals liderades pel Comodoro estadunidenc Matthew Perry i la seva armada. Finalment la Xina, a la que Occident venç en la Segona guerra de l'Opi (1860), fins al punt d'ajudar l'emperador xinès a imposar-se en la rebel·lió interna dels Taiping (el 1864).

Algunes de les conseqüències més terribles de l'imperialisme que llavors va imposar Occident són estudiades per l'historiador Mike Davis, qui en quantifica els morts en no menys de 30 milions de persones.³⁵ Entre les causes destaca l'enorme desestructuració de les societats colonitzades, les importants sequeres (1876-9, 1889-91 i 1896-1902), les noves regles econòmiques imposades per la globalització³⁶ i la fre-

da indiferència de les potències occidentals davant els patiments de la població, que contrastava amb la ràpida i brutal repressió davant les seves queixes. Llavors l'anomenada «bretxa del desenvolupament» va penetrar també en les riques regions agrícoles, però també industrials i comercials, d'Àsia.

L'Índia havia estat tradicionalment la principal exportadora de teixits del món i «poseía la mejor industria algodonera del mundo en los siglos XVII y XVIII insuperable en cuanto a calidad, variedad y coste».³⁷ Però en 1860 los tejedores indios ya no podían competir con los británicos, porque no tenían la energía barata ni la normalización y el control de la calidad que formaban parte del sistema de fábricas».³⁸ I és que l'Índia es va convertir en importadora neta de teixit ja abans de 1816, «en parte porque muchos estados indios fueron obligados a aceptar el comercio libre de productos textiles».³⁹ Com altres zones del planeta, també la Xina, on històricament s'havien construït els primers telers de la història humana i s'havien produït grans desenvolupaments mecànics, es desindustrialitza per aquesta època i segons mecanismes similars.

El resultat és una radical divisió econòmica i imperial del món. D'una banda, unes poques potències occidentals industrialitzades; d'altra banda, tota la resta immensa població del món reduïda a ser font de matèries primeres i de productes agrícoles i ramaders. D'aquesta globalització sota predomini de l'Occident industrialit-

34. Marks 2007: 97.

35. Mike Davis (2006) *Los holocaustos de la era victoriana tardía*, València: Universitat de València.

36. Davis (2006: 23s) destaca per exemple que «el mero interés imperial permitió que se llevaran a cabo grandes exportaciones de cereales a Inglaterra mientras había horribles hambrunas en la India».

37. David Landes (2003: 213) *La riqueza y la pobreza de las naciones*, Barcelona: Crítica. També els McNeill (2004: 265) afirmen que «En 1700, el único gran exportador de tejidos que había en el mundo era la India.»

38. McNeill 2004: 265.

39. McNeill 2004: 266s.

zat⁴⁰ en va sortir l'època de màxim domini imperialista (de 1875 a 1914). Les dades macroeconòmiques són absolutament impactants: «En 1900, un ochenta por ciento de la producción industrial mundial procedía de Europa y Estados Unidos, Japón aportaba otro diez por ciento, China contribuía con un siete por ciento e India con un dos por ciento, suma que da un total de noventa y nueve por ciento de toda la producción industrial.⁴¹ Así pues, en los cien años transcurridos de 1800 a 1900, la situación se había invertido, de manera que Europa y Estados Unidos habían pasado a ocupar el lugar de honor que anteriormente habían ocupado India y China».⁴²

Reflux de la globalització d'hegemonia occidental

Com hem vist, en la modernitat la globalització va ser conduïda fèrriamment sota hegemonia primer europea i després occidental.

---

40. Osterhammel i Petersson (2005: 57ss) destaquen com a fites claus de la globalització entre 1750 i 1880: l'hegemonia dels vaixells a vapor, l'obertura del Canal de Suez el 1869, el ferrocarril costa a costa dels USA el 1867, que pels volts del 1880 a l'Imperi Britànic fos possible enviar un telegrama des de Londres a qualsevol lloc relativament rellevant de l'Imperi, la «Gran depressió» que s'inicià el 1873 i la fi de l'era del «comerç lliure» 1846-80). A partir del 1880 i fins el 1945, Osterhammel i Petersson (2005: 81ss) destaquen que la globalització ja és inseparable d'un «Capitalisme global i crisis globals», apareixent autèntics «conflictes globals» (com les guerres mundials) a partir de 1914.

41. Cal destacar amb esglai que tota la resta del món (que inclou tota Llatinoamèrica, l'Àfrica i Oceania) s'havia de repartir un miserable 1% de la producció industrial mundial.

42. Marks 2007: 200.

Així es va arribar a un domini global del món per part d'Occident sense cap precedent en la història. Les dades són absolutament reveladores de la globalització imperial que analitzem: els europeus «controlaban el 35% de la tierra firme del planeta en 1800, el 67% en 1878 i el 84% en 1914. En 1920, el porcentaje llegó a ser todavía mayor, cuando el imperio otomano fue dividido entre Gran Bretaña, Francia e Italia.»⁴³ Té raó Huntington en concloure que «En 1910, el mundo era más unitario política y económicamente que en ningún otro momento previo de la historia humana. [...] 'Civilización' significaba 'civilización occidental'».⁴⁴

Ara bé, el nivell assolit per la moderna globalització sota hegemonia occidental no es podia mantenir indefinidament. El reflux d'aquesta hegemonia occidental va coincidir significativament amb el retorn dels conflictes més sagnants a territori europeu: la I^a Guerra Mundial, la Revolució bolxevic, l'expansió dels feixismes i la Segona Guerra Mundial. Recordem que des de la Pau de Westfàlia i salvant el llarg període napoleònic, Europa havia tendit a exportar a les colònies gran part dels conflictes entre les seves grans potències. La lluita per l'hegemonia mundial entre la Gran Bretanya i França, i abans entre les esmentades i les primeres potències colonitzadores Espanya, Portugal i Holanda, s'havia traslladat a les seves colònies. Sobretot en elles es dirimia violen-

---

43. En aquestes dades Huntington (2005: 62) no inclou entre les potències europees a Rússia, ni per tant la seva enorme expansió per Sibèria, cosa que faria que encara s'incrementessin més. Des de la perspectiva de Huntington (2005: 62): «Únicamente las civilizaciones rusa, japonesa y etíope, las tres regidas por autoridades imperiales sumamente centralizadas, fueron capaces de resistir el asalto de Occidente y mantener una existencia independiente significativa.»

44. Huntington 2005: 63.

tament el repartiment colonial i l'hegemonia mundial, mentre que a Europa predominava un «equilibri» certament inestable, però molt menys brutal que en les colònies.

Com a resultat de la I^a Guerra Mundial i la Revolució bolxevic, l'Imperi Austro-hongarès i l'Alemanya unificada al voltant de Prússia van veure tallada i minimitzada seva participació en el repartiment colonial del món. Aquesta frustració va ser de gran importància –entre altres factors– perquè Alemanya abraçés furiosament la causa dels nous feixismes, com va passar en menor grau en zones de l'Imperi Austro-hongarès, a Itàlia i a nostàlgiques velles potències colonials com Espanya i Portugal. En tot cas i per a la globalització això va significar que Europa va haver d'acceptar de mala gana una nova gran onada d'independències de les seves colònies. I a més que progressivament quedessin flanquejades i superades pel nou colonialisme –d'alineament més lax, bàsicament ideològic-econòmic i molt més adaptat als nous temps– dels Estats Units i l'emergent URSS.

El molt complex i inestable procés de descolonització va quedar marcat perquè Europa estava enfrontada a una brutal i llarga guerra civil (de la qual l'espanyola va ser un sagnant episodi) que d'alguna manera ocuparia la primera meitat del segle, i per la incorporació com a potències mundials dels Estats Units i la URSS, juntament amb el contrapès de tot tipus que van exercir entre si. Tot això va acabar per reduir considerablement el domini directe d'Occident sobre gran part del món, si bé potser no va reduir proporcionalment l'indirecte domini econòmic. Tampoc ens podem enganyar pel que fa a la globalització, només en els aspectes colonials aquesta es va veure reduïda, mentre que en el financer, econòmic, tecnològic, cultural, civilitzador, epidèmic i mediambiental no va fer sinó créixer fortament.

En molts sentits l'emergència del bloc soviètic i la dinàmica de la «Guerra freda» tampoc van canviar el signe general de la globalització. Rere l'aferrissat debat ideològic i la política de blocs (inclosa la «teoria del dominó geoestràtegic»), la globalització va continuar creixent en gairebé tots els seus aspectes. Hi ha estudiosos que consideren que ho va fer especialment en els negatius, encara que són també molts els que destaquen l'aspecte moderador de moltes diferències econòmiques i socials arreu del món que va tenir el conflicte ideològic entre capitalisme i comunisme.

En tot cas, la nova «turboglobalització» ja no va poder ser hegemònica tan fèrriment per Occident. Com sintetitza Huntington –mostrant sens dubte les seves bases ideològiques–: «La geografia política global pasó desde el mundo único de 1920 hasta los tres mundos⁴⁵ de los años sesenta y a la media docena larga de mundos de los noventa.⁴⁶ Juntamente con esto, los imperios mundiales occidentales de 1920 quedaron reducidos al mucho más limitado 'mundo libre' de los años sesenta (que incluía muchos Estados no occidentales opuestos al comunismo) y después al todavía más restringido 'Occidente' de los noventa».⁴⁷

No obstant això, si obviem la perspectiva occidentalista, cal valorar aquesta evolució com una certa recuperació (segurament encara parcial) del status quo tradicional dels grans països, regions

45. Pensa en termes bàsicament polítics, d'alineaments ideològics i geoestratègics. Són els dos blocs –capitalista i comunista– i la part del Tercer món no alineada.

46. Huntington està referint-se al que anomena «civilitzacions».

47. Huntington (2005:66) lamenta aquesta reducció del bloc ideològic o civilitzador occidental, en una línia similar als neocons nordamericans (als que és proper, però en absolut idèntic). Al respecte vegeu G. Mayos (2009) «Mort Huntington; què restarà del 'Clash of civilizations'»? a Filòsofs a cel obert, Barcelona: La Busca.

i civilitzacions mundials. A més, en conjunt el complex procés de globalització no fa sinó accentuar-se durant aquest període, aproximant-se cada vegada més a l'actual «turboglobalització monàdica».

D'altra banda és cert i representa un important problema llegat a les generacions futures que, com era inevitable, aquella brutal i violenta globalització hegemnitzada per Occident ha deixat un persistent ressentiment en la resta del món. Amb certa paranoia, Huntington ho sintetitza eficaçment: «durante cuatrocientos años, la relaciones entre civilizaciones consistieron en la subordinación de las demás sociedades a la civilización occidental. {...gracias a} la invención de los medios de navegación oceánica para llegar hasta pueblos distantes y el desarrollo del potencial militar para conquistarlos. [...] facilitada también por la superioridad de sus tropas en organización, disciplina y entrenamiento y, más tarde, por las armas, transporte, logística y servicios médicos superiores resultantes de su liderazgo en la revolución industrial. Occidente conquistó el mundo, no por la superioridad de sus ideas, valores o religión (a los que se convirtieron pocos miembros de las otras civilizaciones), sino más bien por su superioridad en la aplicación de la violencia organizada. Los occidentales a menudo olvidan este hecho; los no occidentales, nunca.»⁴⁸

La manera com la humanitat i les grans potències siguin capaces de gestionar i apaivagar aquest difús però persistent ressentiment en contra de la moderna globalització hegemnitzada per Occident, serà clau per a què en un futur proper visquem: o bé lamentables, violents i tristos «xocs de civilitzacions», o bé una més humana i justa «aliança de civilitzacions». En tot cas, la globalització continuarà en molts aspectes i dependrà de nosaltres que ho faci en una direcció o en una altra.

48. Huntington 2005: 62s.

Globalització: unificació civilitzatòria però no igualació social?

La globalització actual ja no és la de la industrialització i l'imperialisme occidental que acabem d'apuntar.

És una globalització més multipolar, on la Xina s'ha convertit en la segona economia del món, camina per a esdevenir la primera i està fent valer el seu nou rol a tots nivells. D'altra banda, la Índia, el Brasil, la nova Rússia i altres grans països s'esforcen per esdevenir poderoses potències mundials. Per la seva banda i ara mateix, Occident està patint més que cap altra zona la important crisi iniciada el 2008, que amenaça fer retrocedir la força i el benestar assolit en els darrers segles pels Estats Units i, sobretot, per Europa. Aquesta –concretament– intenta apaivagar el seu evident retrocés en influència mundial amb la lenta i difícil construcció de la seva unitat econòmica i política. De l'èxit que hi tingui sembla dependre el manteniment o no del seu lloc actual en la globalització.

Estem també en una «turboglobalització monàdica», postindustrial, postmoderna, basada en les més avançades tecnologies de la comunicació i la informació, i en la societat del coneixement. És la globalització de la «societat xarxa» en «l'era de la informació» que descriu Manuel Castells.⁴⁹

Ara, com mai abans, la globalització ha esdevingut un fenomen evident per a la gent. Tothom s'ha fet conscient de la dependència planetària, de tots respecte de tots, incloent molts perills o riscos

49. Manuel Castells (2000) *The Information Age: Economy, Society, and Culture*. Oxford (GB) – Cambridge (USA): Blackwell Publishers, en especial el volum I: *The Rise of the Network Society*.

globals. Com teoritza el sociòleg alemany Ulrich Beck som en la societat del risc i n'estem prenent consciència reflexivament.⁵⁰

No obstant això i de forma inconscient, la globalització ja tenia un important impacte en la humanitat molt abans i, precisament per això, s'havia mantingut com una única espècie. Sempre havia estat mínimament global i era ja globalitzada, encara que no ho sabia.

D'altra banda, aquella lenta, indirecta i intermitent globalització permetia que la humanitat s'expressés a través d'una enorme riquesa de cultures, tipus de societats, maneres de viure i formes civilitzadores. Durant mil·lennis, la diversitat humana era molt profunda, malgrat que progressivament els contactes i la globalització creixien al llarg de la història, i que molt poques civilitzacions eren totalment autònomes i autàrquiques. Una incipient però forta globalització intervenia intensificant els contactes a mesura que avançava la història. Com hem vist, molts d'aquests contactes incloïen conquestes, subordinacions i imposicions més o menys violentes, i conduïen a la llarga a una dràstica reducció de la diversitat i riquesa cultural de la humanitat al llarg de la història. Per això David Christian⁵¹ estructura la part de la «Big History» dedicada a la història humana en tres grans apartats caracteritzats com a «molts móns», «pocs móns»⁵² i «l'era moderna: un sol món».

---

50. Vegeu l'obra ja clàssica d'Ulrich Beck (1994, *La sociedad del riesgo. Hacia una nueva modernidad*, Barcelona: Paidós) i la col·lectiva que va fer amb Anthony Giddens i Scott Lash (2008, *Modernización reflexiva. Política, tradición y estética en el orden social moderno*, Madrid: Alianza).

51. David Christian 2005: 175, 253 i 403.

52. Argumenta que amb l'aparició de les grans civilitzacions que ocupen territoris força amplis es produeix una important unificació social i cultural que elimina totalment moltes cultures diferenciades. Per això Christian (2005: 255) passa a parlar de «pocs móns».

Intuint aquesta deriva o la tendència unificadora darrera els mecanismes històrics, són molts els filòsofs i pensadors que han afirmat que la història humana tendeix a una unificació total.⁵³ Les pessimistes hipòtesis d'una tendència històrica vers la simplificació de la riquesa i unificació de la diversitat humanes semblen molt plausibles a partir d'anàlisis actuals⁵⁴ com «el pensament únic»⁵⁵ o la concentració dels conflictes mundials en les «línies de fractura» d'unes poques grans civilitzacions (no més de set, segons Huntington).

Ja sigui per imposicions militars i colonials, com per arrelades tendències polítiques tant internacionals com dins dels propis Estats, és cert que la història dels darrers segles ha comportat una important reducció de la riquesa cultural humana que, a més, s'ha accentuat en les darreres dècades. Així ho constaten i denuncien des de fa molt temps la Unesco i altres agències de les Nacions Unides. Tots els seus estudis i anàlisis posen de manifest l'enorme pèrdua i l'accelerada reducció de formes de vida, cultures i llengües que està patint la humanitat.

---

53. Per exemple Herbert Marcuse ho denuncia al seu famós llibre (1968, *L'Home unidimensional* Barcelona: Edicions 62) i encara més pessimista es mostra Norbert Elias a (1987, *El proceso de la civilización. Investigaciones sociogenéticas y psicogenéticas*, México: FCE).

54. Certament, també hi ha analistes més optimistes com Ulrich Beck (2005: 13, *La mirada cosmopolita o la guerra es la paz*, Barcelona: Paidós) qui detecta l'emergència d'un nou cosmopoliticisme, que no nega la riquesa i diversitat cultural, ja que: «Estamos ante una determinación de la identidad que ha sustituido la lógica del 'o esto o lo otro' por la lógica del 'no sólo, sino también'».

55. Ignacio Ramonet va llençar aquesta influent advertència en 1995 dins d'un editorial de *Le Monde Diplomatique* i la va ampliar en el llibre *El Pensament Únic* (1996) que va escriure amb Fabio Giovannini i Giovanna Ricoveri. Vegeu Gonçal Mayos «Genealogia i crítica del pensament únic» a AA.DD. *Globalització - Pensament únic*, Barcelona: La Busca Edicions, 2000: 17-40.

Encara més lamentable és que la indiscutible globalització financera, econòmica, tecnològica i dels riscos mediambientals, i la creixent reducció de la diversitat cultural i lingüística de la humanitat, no han comportat especials millores en la convergència de les poblacions pel que fa a la qualitat de vida, els drets polítics o l'anivellament cognitiu. La unificació i globalització sembla anar només en les direccions mencionades, mentre que no semblen tenir impacte (o aquest és –inclús– negatiu) pel que fa a la igualtat econòmica, de qualitat de vida i de justícia social, on sembla que la «bretxa» de les diferències i injustícies augmenta irremissiblement.⁵⁶

Té raó el filòsof brasileny del dret Joaquim Carlos Salgado al lamentar que l'actual globalització es limita «a l'avanç de la raó poètica en el món econòmic», oblidant pràcticament la tan desitjable «vessant ètica de la justícia universal concreta».⁵⁷

---

56. Cal recordar que encara ara una gran part de la població mundial no pot accedir a internet, a l'alfabetització digital ni a la globalització cognitiva, malgrat que en pateixen l'impacte i els riscos globals. Encara més, les estadístiques diuen que l'anomenada «bretxa digital» o el nou alfabetisme no fa sinó augmentar. Al respecte vegeu Gonçal Mayos i Toni Brey (eds.) (2011) *La sociedad de la ignorancia*, Barcelona: Península.

57. Joaquim Carlos Salgado (2006: 262) *A Idéia de Justiça no Mundo Contemporâneo. Fundamentação e aplicação do direito como maximum ético*, Belo Horizonte: Editora Del Rey. Significativament, Salgado (2006: 261) reclama «una justícia formal internacional que tingui cura d'aquests drets i un sistema de contribució i repartiment dels ingressos internacionals, en la forma en que es desenvolupa en els Estats federals avançats, a exemple de la República Federal d'Alemanya (del que el model brasileny és molt llunyà), per a la realització d'una justícia distributiva de riquesa humana entre les nacions, en el que la dignitat humana sigui el criteri de mèrit per al seu gaudi.» Agraïxo al Dr. José Luiz Borges Horta que em facilités accedir a aquesta molt interessant mirada iberoamericana (si bé a partir de Kant i Hegel) que complementa la indioanglosaxona del nobel Amartya Sen (2010) *Idea de Justicia*, Madrid: Taurus.

La actual tiranía de los llamados «mercados» incluso sobre Estados enteros muestra una enorme distancia entre los distintos aspectos de la globalización en que los económicos, financieros y tecnológicos se han avanzado a años luz (donde predomina la guerra hobbesiana «de todos contra todos») por encima del empoderamiento humano para la defensa conjunta de «lo común» (que incluye derechos y deberes, la riqueza cultural y ecológica, y el avance en la justicia social).

A més, i n'hem apuntat algun exemple, el principal motor de la globalització no ha estat cap altre que la violència, la colonització i el domini dels poderosos per sobre dels dèbils. Com sintetitza Jared Diamond: «En los últimos 13.000 años, la tendencia predominante en la sociedad humana ha sido la sustitución de las unidades más pequeñas y menos complejas por otras más grandes y más complejas. [...] Las unidades más pequeñas no abandonan voluntariamente su soberanía y se fusionan en unidades mayores. Lo hacen únicamente mediante la conquista o bajo coacción externa».⁵⁸

Similarment valoren els McNeill l'inici de la globalització moderna: «fue un proceso doloroso, a veces brutal. Desaparecieron pueblos, lenguas y religiones al tiempo que un puñado de sociedades imperiales lograban propagar su poder y su cultura a nuevas tierras. Cuando decenas de millones de personas (junto con sus recursos y ecosistemas) se sumaron a lo que se estaba convirtiendo en una red mundial, el proceso de especialización del trabajo y el intercambio pasó a ser verdaderamente internacional y dio como resultado mayor riqueza, pero también mayor desigualdad [de riqueza] que nunca».⁵⁹

---

58. Diamond 2006:323ss.

59. John R. & William McNeill 2004:173.

Certament, va caldre esperar a finals del segle XX per a poder pensar la humanitat com una «vila global» on pràcticament tota la humanitat (menys els «nous exclosos») està contínuament interconnectada en xarxa com un nou virtual (però també vital) «cordó umbilical». Avui no podem sostreure'ns a la idea que som una unitat inseparable que comparteix tots els avantatges i tots els riscos de la nostra societat: en darrer terme del minúscul «vaixell» interestelar que és el planeta Terra dins el cosmos. Per això actualment la condició humana és inseparable de la consciència de la globalització, d'aquesta creixent, potser perillosa, però inevitable unitat que ens configura vulguem o no.

Ara bé i com hem vist, la humanitat sempre ha viscut dins d'una certa globalització, si bé en absolut n'era conscient. Tampoc no era com l'actual turboglobalització monàdica: tan intensa, instantània, constant, de veloços i llunyans *feedbacks*, tan sistemàtica i, sobretot: tan quotidiana, omnipresent i banal. La diferència entre les antigues globalitzacions i l'actual rau bàsicament en l'augment exponencial de tots els paràmetres d'interacció: velocitat, quantitat, qualitat, intensitat, llunyania, sistematicitat, seguretat, cons-tància, omnipresència...

Aquest increment exponencial –malgrat ser aparentment només quantitatiu– provoca –com deia una llei dialèctica marxista– un «salt qualitatiu». Malgrat que ens acompanya des de fa mil·lennis, la globalització actual s'ha transformat tan profundament que no en podem saber les conseqüències a mig termini. La globalització és encara un procés obert, en creixement exponencial i absolutament impredecible. Però sembla que en el futur, tal i com ho ha estat fins ara, la globalització serà clau en l'evolució de la humanitat i de la condició humana.